

Az öntöttvasművesség virágkora

Ezzel a címmel nyílt állandó kiállítás Ganz Ábrahám egykor világhírű, kéregöntésű vasúti kerekeket gyártó üzemcsarnokában (Budapest II., Bem József u. 20.), amely ma az *Öntödei Múzeum* otthona. Az intézmény vezetője, s egyben az új bemutató rendezője *Lengyelné Kiss Katalin*. Válogatásának 1850-1914 jelentik az időbeli, a történelmi Magyarország pedig a földrajzi határait. Olyan tájakat is felölel, amelyek ma már más országokhoz tartoznak. A tárlaton harminchárom vaskályha, valamint száz különféle öntvény (használati tárgy és lakásdísz) tekinthető meg. Ezek nem csak saját tulajdonból, hanem az Iparművészeti és a Nemzeti Múzeum kölcsönzései révén kerültek ide. (Ez utóbbi különleges példányok csak az év végéig maradnak a kiállításon).

A vasöntvény különleges tárgy, utólag nem javítható, nem cizellálható. A mintakészítő és az öntőmester ügyességén, rátermettségén múlik a siker – vallja az igazgatónő, majd így folytatja: Kezdetben az öntött tárgyak jelentős részének formakincse német, cseh és morva mesterek közvetítésével került a hazánkba. Ők a kor szokásainak megfelelően, gyakran szülőföldjüktől távol találtak munkát és alapítottak új otthont. Ezt tette például a XIX. század első felében Leopold Förster képzett szobrász is, aki a felvidéki Rónicz kincstári üzemében dolgozott modellőrként. (A település, a későbbi Kisgaram, amely ma Szlovákiában található és Hronec néven szerepel a térképeken – *a szerk.*) Más felvidéki öntödéből (Dernő-Drnava, Kuntapolca-Kunová Teplice) és Kárpátaljáról (Turjaremete-Turji Remeti, Dolhadovhe) is vannak öntöttvas-művészeti emlékeink. A mai Románia területéről, az erdélyi vasművekből (Szentkeresztbánya-Sfânta Cruce, Vlăhița, Ruszkica-Ruschita), valamint a Bánátról (Anina, Resica-Reșița) is hozhatunk fel példákat. Az 1820-as évektől kezdve a Németországban készült, részben használati tárgyként is funkcionáló művészi vasöntvények mintadarabjai a Munkács (Mukacseve) akkor már közel másfél évszázados múltú vasöntödébe is eljutottak, ahol képzett, nagy tapasztalatú szakemberek gondoskodtak a technikai alapok megteremtéséről. A művészi kivitelű vastárgyak öntéséhez szükséges minták elkészítésére szobrászokat kerestek a gyár modellező műhelyébe. Így került oda a német származású Valentin Willaschek is, aki a klasszicizmus korának stílusát ismerő és azt tudatosan alkalmazó művész volt. A Munkácsi Vasgyár finomöntödéből 1835-től európai rangú műöntvények kerültek ki, amelyekkel az 1842-ben rendezett első országos iparmű-kiállításon aranyérmeket nyertek. Willaschek munkáját Schossel András folytatta. Nevéhez fűződnek a munkácsi öntöde legszebb kisplasztikái: a történelmi alakokat megörökítő, csipkefinomságú sakk-készletek, az áttört peremű dísztányérok, fede-

les tintatartók, papírnehezékek, karos gyertyatartók. Híres munkái voltak a filigrán bányászalakok, a mitológiai vagy bibliai jelenetekkel készült, cifra keretükkel egybeöntött, domborműszerű faliképek. Készültek ilyenek közismert festmények (például Leonardo Utolsó vacsora című munkája) nyomán is, amelyek igazi művészi értékkel bírtak és a mai embernek is gyönyörűséget szereznek.

Lengyelné Kiss Katalin így zárta a tárlatvezetést: A vasöntvények térhódítása a polgári lakások cserépkályháit felváltó öntöttvas kályhák megjelenésével kezdődött. Az idők folyamán díszesebbnél díszesebb, több funkciót is ellátó, a tüzelőanyag energiáját egyre jobban hasznosító típusok kerültek ki. A díszítés nem öncélú volt, a bordázatok, domborművek növelték a hőátadó felületet. A XIX. század végétől egészen a második világháborúig mindennapi használatra, de a lakásbelső díszítésére is egyre több öntöttvas tárgyat készítettek és vásároltak. Gyönyörű tükörrámák, zsebóratartók, íróasztali készletek s gyümölcskínáló tálak dicsérték az öntők ügyességét és a háziasszonyok ízlését. Ezeket Hirsch és Frank salgótarjáni öntödéje, a gyertyánligeti vasmű, valamint a budapesti Ganz és Társa Rt. gyártotta nagyobb sorozatokban. Az alapanyag „szegényességének” leplezésére a felületet sokszor galvanikus úton nikkelezték, esetleg bronzozták. Bemutatásukkal a sokszor mostohán kezelt öntöttvas, művészi alapanyagként való felhasználására kívánjuk látogatóink figyelmét felhívni. Kiállításunkkal szeretnénk rámutatni azokra a mivesen formázott, finom öntésű – a maguk korában díszítő funkciót is ellátó – használati tárgyakra és értékeikre, amelyek a XIX-XX. század fordulóján a polgári s a módosabb paraszti környezetben egyaránt közkedveltek voltak.

Wagner István